

[itobiad], 2020, 9 (4): 58/74

**1864 Yılında Hokand'dan İstanbul'a Gönderilen Diplomatik
Misyon**

The Diplomatic Mission Sent to Istanbul in 1864 from Hokand

Sherzodhon MAHMUDOV

**Doç. Dr. Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi,
Tarih Enstitüsü**

**Assoc. Prof., The Institute of History of the Academy of Sciences of
Republic of Uzbekistan**

mahmudovsh@gmail.com

Orcid ID: 0000-0001-9066-8116

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 03.09.2020
Kabul Tarihi / Accepted	: 16.10.2020
Yayın Tarihi / Published	: 16.10.2020
Yayın Sezonu	: Ekim / Hokand Hanlığı Özel Sayısı
Pub Date Season	: October / Hokand Khanate Special Issue

Atıf/Cite as: Mahmudov, S . (2020). 1864 Yılında Hokand'dan İstanbul'a Gönderilen Diplomatik Misyon . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 9 (4) , 61-77 . Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/57171/789938>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 – Istanbul / Eyup, Turkey. All rights reserved.

1864 Yılında Hokand'dan İstanbul'a Gönderilen Diplomatik Misyon

Öz

19. yüzyılda yazılan birçok tarihi eser, resmi yazışmalar, vesikalar ve arşiv belgeleri, Hokand Hanlığının diplomatik ilişkilerinde elçilik görevine vazifelendirilen şahısların daha çok dini âlimler arasından seçildiğini göstermektedir. 1864 yılında Osmanlı İmparatorluğuna Hokand Hanlığından gönderilen diplomatik misyon başkanı olarak da din âlimi Seyyid Yakub Han Töre görevlendirilmiştir. Söz konusu diplomatik misyonun faaliyetine Rusya İmparatorluğu tarafından özellikle ilgi gösterildiği ve takip edildiği Rusya arşivlerinde kaydedilmiştir. Seyyid Yakub Han Töre başkanlığındaki elçilik, Hokand Hanlığından Osmanlı Devletine gönderilmiştir. Bu elçilik Hokand Hanlığına bağlı bölgelerden olan Deşt-i Kıpçak'ın güney kısmı ve Taşkent'in Rusya İmparatorluğu tarafından işgal edilmesinin öncesinde gitmiştir.

Elçilik faaliyetini başarılı bir şekilde yerine getiren Seyyid Yakub Han Töre, yaşadığı dönemde de sonraki dönem tarihçileri tarafından da Türkistan topraklarında yetişen en güçlü diplomatlardan biri olarak tarif edilmiştir.

Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen belgeler arasında Seyyid Yakub Han Töre aracılığıyla gönderilen iki mektup, 19. yüzyıl Hokand Hanlığındaki sosyal ve siyasi yaşamın incelenmesinde çok önemli kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında söz konusu bu iki yazı Türkistan için Osmanlı İmparatorluğunun mevki ve makamını aydınlatılmasında da önemli belge sıfatını taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Hokand Hanlığı, Osmanlı devleti, Diplomatik ilişkiler, elçilik, Seyyid Yakub Han Töre, Alikulı Emirleşker.

The Diplomatic Mission Sent to Istanbul in 1864 from Hokand

Abstract

Many historical works, formal letters and archival documents written in the 19th century indicate that people who were appointed as embassies within the framework of diplomatic relations for various purposes in the Khoqand Khanate are selected among religious scholars. In 1864, as the head of the diplomatic mission sent from the Khoqand Khanate to the Ottoman Empire, Sayyid Yakub Khan Tora, a scholar and religious leader, was appointed. The activity of the diplomatic mission was recorded in Russian archives, in which the Russian empire was particularly interested and kept tabs on. The ambassador delegation headed by Sayyid Yakub Khan Tora was sent to the Ottoman state before the southern part of the Dashti Kipchak and Tashkent, which were territories of Khoqand Khanate, and occupied by the Russian Empire.

Among the documents kept in the Ottoman Archives there are two letters which were sent by the Sayyid Yakub Khan Tora in 1864, are very important resource in the study of the social and political life of the Khoqand Khanate in the 19th century. Apart from this, these two letters are important documents in illuminating the position and authority of the Ottoman Empire for Turkistan.

Keywords: Khoqand Khanate, Ottoman Empire, diplomatic relations, embassy, Seyyid Yakub Khan Tore, Alikuli Emirleshker.

Giriş

Hokand Hanlığını yöneten hükümdarlar devleti siyasi, askeri, iktisadi, ticari ve kültürel alanlarda gelişmesini sağlamak amacıyla komşu ve dış ülkeler ile diplomatik ilişkileri tesis etmeye ve yürütmeye çalışmışlardır. 18. yüzyılın başında kurulan Hanlık ilk yüzyıl içerisinde genel olarak Çin İmparatorluğu ile Doğu Türkistan konusunda diplomatik ilişkileri yürüttüğü bilimsel çalışmalarda ifade edilmiştir (Kutlikov, 1982; Newby, 2005; Zhiping, 1991; Kim, 2004; Kuldaşev, 2009; Onuma, 2014).

Hokand Hanlığının diğer dış ülkeler ile ancak 19. yüzyılın başlarında faal olarak diplomatik münasebetleri tesis etmeye başlamıştır. Doğal olarak bunun birkaç sebebi vardı. *İlk olarak* bu dönemde artık Hokand Hanlığının devlet sistemi tam olarak oluşmuş olması, hanlığın hem siyasi hem de iktisadi yönden sağlam bir hale gelerek dış ülkeler tarafından bağımsız bir devlet olarak itiraf edilmesi sebebi ise, *diğer taraftan* Rusya İmparatorluğunun Hokand Hanlığına oluşturmaya başladığı tehlike bu nedenlerinden idi.

Hokand Hanlığının tarihiyle ilgili bilimsel çalışmalar yapan araştırmacılar, Hanlığın Rusya, Çin, Doğu Türkistan, Buhara ve Hive Hanlıkları ile yürütülen iktisadi ve ticari münasebetlerinin tarihine meselenin siyasi yönlerine daha çok dikkat çekmişlerdir (Toru, 1965; Hasanov, 1961; Gafforov, 1970; Gulomov, 2005; İşkuvvatov, 2003).

Ancak Hokand Hanlığının dış ilişkilerde görevlendirilen elçiler ve onların şahsiyeti meselesi neredeyse incelenmemiştir. Örneğin Osmanlı arşivlerine dayanarak Hokand Hanlığı ve Osmanlı devleti arasındaki diplomatik ilişkilerin tarihiyle ilgili çalışmalar Mehmet Saray, Komatsu, Erdoğan, Macit, Kara, Babacanov, Vasilyev gibi araştırmacılar tarafından gün yüzüne çıkarılmış ise de bu çalışmalarda genel olarak Hokand hanı Ömer Han'ın (1810-1822) gönderdiği ilk diplomatik misyon ve Osmanlı arşivlerinde yer alan belgelere istinaden Hokand Hanlığından gönderilen elçilere ait bilgiler sunulmuştur (Saray, 1990; Saray, 2003; Boltaboyev, 1997; Komatsu, 2006; Erdoğan, 2008; Macit, 2008; Kara, 2009; Babacanov, 2010; Vasilyev, 2014; Levi, 2017).

Ancak 1864 yılında Hokand'dan Seyyid Yakubhan Töre aracılığıyla acil olarak gönderilen diplomatik mektuplar henüz incelenmemiştir. Bu çalışmada ilk defa olarak mektuplarda ele alınan meseleler ışığında Hokand Hanlığının siyasi, sosyal ve iktisadi durumu ile ilgili bilgiler incelenecektir.

Hokand Hanlığında Osmanlı Devleti ve Türk Hükümdarlarıyla İlgili Düşünceler

Hokand Hanlığının Osmanlı Devletiyle yürüttüğü ilişkilerin araştırılması bir takım yeni bilimsel konuları beraberinde incelemeye sevk etmektedir. Bu konuda birincil olarak Hokand hükümdarlarının Osmanlı devletinin kendisi ve hükümdarlarıyla ilgili yeterli kadar bilgilere sahip olduğu meselesi vardır. Çünkü bu iki devlet arasındaki mesafe yakın sayılmaz. Üstelik ikisinin arasında ticari ilişkiler mevcut olmamıştır. Buna rağmen Hokand hanlarının İstanbul'u halifeliğin merkezi olarak görmesi ve Osmanlı sultanlarına halife olarak müracaat etmesi için yeterli derecede bilgilere sahip olduğunu anlamamız mümkün.

Osmanlı Devleti bu dönemde de Müslüman ülkeleri arasında en büyük devlet olmuştur. Ömer Han (1810-1822) zamanından önce de Orta Asya Hanlıklarının Osmanlı Devletiyle diplomatik münasebetleri sıkı bir şekilde yürüttüğünü görürüz. Örneğin Buhara hükümdarları tarafından düzenli olarak elçilerin gönderildiğini Osmanlı arşivleri kanıtlamaktadır. Türk tarih bilgini Mehmet Saray, Emir Haydar tarafından 1818 yılında İstanbul'a kendisinin Türk sultanına bağlılığını bildirmek, biat etmek üzere gönderilen elçiliğin Ömer Han'ın da diplomatik ilişkileri yürütmesine sebep olduğunu kaydeder (Saray, 1990: 160). Bundan Orta Asya halkı arasında diplomatik ilişkilerle ilgili haberlerin dilden dile dolaştığını veya bunun gibi bilgilerin çeşitli yollarla başkalarına ulaştığını anlamamız mümkün.

İkinci olarak, Orta Asyalılar için Hac yolunun bir kolu İstanbul üzerinden geçmiş olması Osmanlı Devleti ve padişahları hakkındaki bilgileri de bu yol üzerinden beraberinde getirmeye hizmet etmiştir. Hacca giden Müslümanların çoğu kısmı maddi olarak yeterli imkanlara sahip olan zengin tüccar ve dini ulemeden ibaret olmuş, onlar dönemin entelektüelleri sayılmışlardır. Orta Asyalı hacılar Hac seferi boyunca İstanbul ve Osmanlı Devletinin diğer şehirlerinde yer alan Özbek tekkelerinde bir müddet konaklamış olmalarından dolayı bu devlet ve Osmanlı padişahları hakkında yeterli derecede bilgileri edinme fırsatına sahip olmuşlardır. Bunun neticesinde Hokand Hanlığında yaşayan ahali arasında Osmanlı padişahları hakkında belli başlı düşünceler oluşmuş, burada kaleme alınan tarihi eserlerde onlar "Halife-i Rum", "Halife-i ruy-i zemin" gibi ifadelerle zikredilmişlerdir. Mekke, Medine, Şam, Kudüs şehirlerinin Osmanlı Devletine tabi olması ve bu şehirleri Türk sultanları tarafından görevlendirilen valiler tarafından yönetilmesi, Orta Asya'da yazılan tarihi eserlerde Osmanlı padişahlarını İslam halifesi olarak görülmesini sağlamıştır.

Hokand-İstanbul Münasebetlerinin İlk Aşaması

Emir Ömer Han'ın (1810-1822) hükümdarlık yıllarına kadar Hokand Hanlığı ve Osmanlı Devleti arasında hiçbir diplomatik ilişki tesis edilmemiştir. Bu iki devlet arasındaki ilk diplomatik münasebetlere ait bilgiler Hanlık tarihiyle ilgili kaleme alınan önemli kaynaklardan biri olan Muhammed Hakim Han Töre'nin *Müntehabü't-Tevarih* eseridir. Eserde "Halife-i Rum" yani Osmanlı padişahına elçi gönderildiği kaydı düşülmüştür (MT: 294a).

İki devletin arasındaki ilk elçilik ilişkileri Hokand hanı Emir Ömer Han'ın (1810-1822) girişimleri ile 1820 yılında başlamıştır. Söz konusu girişim diplomatik misyon ile Seyyid Hacı Mirkurban'ın elçi olarak gönderilmesiyle olmuştur. Ancak Seyyid Hacı Mirkurban'ın hangi amaçla, hangi misyonla Osmanlı devletine gönderildiği *Müntehabü't-Tevarih* eserinde kaydedilmemiştir (MT: 294a).

Emir Ömer Han tarafından Seyyid Mirkurban aracılığıyla Sultan II. Mahmud'a gönderilen mektup, Osmanlı Devletine bağlı olarak faaliyet gösteren tercüme odası tarafından çevirisi de yapılmıştır (TCCDABOA, nr., 781/36547). Söz konusu mektupta Ömer Han Rusya İmparatorluğunun Hokand Hanlığının sınırına askeri istihkamları inşa etmesinden dolayı endişeler dile getirilmiş, bunun dışında Kaşgar meselesinde Buhara emirinin Hokand'a yönelik yürüttüğü yanlış siyasi hareketleri ifade edilmiştir (TCCDABOA, nr., 781/36547).

Emir Ömer Han'ın Osmanlı Devletine Seyyid Mirkurban başkanlığındaki diplomatik misyonu gönderilmesindeki başlıca amacı askeri yardım almak olmamış, aksine Osmanlı Devletinin manevi desteğini istemiştir. Meselenin bu yönleri Saray, Komatsu, Boltabayev, Macit'in çalışmalarında analiz edilmiştir (Saray, 1990; Komatsu 2006; Boltaboyev, 1997; Macit, 2008). Rusya İmparatorluğunun hanlığın hudutları içerisine yaklaştığı bir zamanda Buhara Emirliğinin birleşerek karşı çıkma, mücadele etmenin yerine Hokand'a tehditler savurması üzüntü verici durumdu. Bu bakımdan Emir Ömer Han Osmanlı padişahı Sultan II. Mahmud'a "halifem" diye müracaat etmiş, sultandan yarlık, kılıç ve tuğ gönderilmesini rica etmiştir. Türk tarihçisi Mehmet Saray, çalışmasında Emir Ömer Han'ın mektubunun Osmanlı saltanatında nasıl karşılandığı meselesini incelemiştir (Saray, 1990: 36-37). Ancak edebiyatçı Hamidullah Boltaboyev Osmanlı sultanı II. Mahmud'un cevap mektubunun bilim dünyasına bilinmediğini kaydeder (Boltaboyev, 1997: 2). Japon bilim adamı Hisao Komatsu ise 2 Eylül 1820 (2 Zilhicce 1235) yılında Osmanlı Devletinin sadrazamı tarafından Ömer Han'a gönderilmek üzere hazırlanan Hatt-ı Hümayun koleksiyonunda muhafaza edilen 36579 numaralı belgeyi göstermiştir (Komatsu, 2006: 963). II. Mahmud'un cevap mektubu ve Emir Ömer Han'ın isteği üzerine ona yarlık, tuğ ve kılıç gönderdiği konusundaki bilgi aynen *Müntehabü't-Tevarih* eserinde belirtilmiştir (MT: 294a). Muhammed Hakim Han Töre'nin kaydettiğine göre Osmanlı Devleti hükümdarı Sultan II. Mahmud, Seyyid

Hacı Mirkurban ile birlikte kendi elçisini de Hokand'a göndermiştir. Bu elçilere Hive Hanlığından da iki elçi de katılarak birlikte Hokand'a geldiğini eserden öğreniriz (MT: 294). Hive Hanlığının Osmanlı Devleti ile ilk diplomatik münasebetlerinin yürütülmesi Hokand Hanlığının bölgedeki bundan sonraki siyasi mevkiini belirlediğini söylemek mümkün.

Muhammed Ali Han (1822-1841), Şir Ali Han (1842-1845) ve Hudayar Han'ın ilk hükümdarlık yıllarında (1845-1858) İstanbul ile düzenli olarak diplomatik ilişkiler yürütülmüştür. Arşiv belgeleri ve Hokand Hanlığının tarihiyle ilgili yazılan eserlerin yazma nüshalarında kaydedildiğine göre İstanbul – Hokand arasında askeri ve siyasi iş birlikleri iyi bir dereceye yükselmişti.

Seyyid Yakub Han Töre'nin İstanbul Ziyaretine Sebep Olan Faktörler

1860-1865 yıllarında Hokand Hanlığında siyasi durum son derece karmaşık ve çelişkili bir hâle gelmişti. Bunun başlıca nedeni Rusya İmparatorluğunun Hokand Hanlığının kuzey bölgelerine kuvvetli bir şekilde baskınlar uygulamaya başlaması idi. 1863-1865 yıllarında Rusya İmparatorluğu Hokand Hanlığının kuzey sınırları içerisinde yer alan Evliya Ata, Türkistan, Çimkent gibi idari birimlerini sırayla işgal etmeye başlamıştı. Bu dönemde Hokand Hanlığının hükümdarı Sultan Seyyid Han (1863-1865) genç olduğundan dolayı devletin yönetimi baş vezir Molla Alikulı Emirleşker¹ tarafından yapılmıştır. Molla Alikulı Emirleşker baş vezir görevinde bulunduğu sebebiyle komutan olarak Evliya Ata, Türkistan, Çimkent bölgelerinde saldırganlara karşı yapılan savaşlara katılmış, bu mücadeleleri yönetmiştir. Bunun sayesinde Hokand Hanlığına askeri desteğin gerekli olduğunu anlamıştır. Molla Alikulı Emirleşker devletin durumunu dikkate alarak etkin bir şekilde dış siyaset yürütmeye, diplomatik münasebetleri geliştirmeye gayret etmiştir. Molla Alikulı Emirleşker ile savaş meydanlarında birlikte mücadele eden, Hokand Hanlığının devlet yönetiminde *şigavul*² görevinde bulunan vezir Muhammed Yunuscan Şigavul tarafından kaleme alınan *Tarih-i Alikulı Emirleşker* adlı eserde Hanlık tarafından acil olarak komşu ülkelere elçilerin gönderildiği kaydedilmiştir (Beisembiev, 2003; 62). Yurtdışına gönderilen bu diplomatik misyonların

¹ Hokand Hanlığı tarihinde Molla Alimkul, Alimkul Emirleşker, Âlimkul isimleriyle tanınan komutanın asıl ismi Molla Alikulı idi. Hokand Hanı Sultan Seyyid Han'ın (1863-1865йй.) baş veziri olarak *emirü'l-ümera* unvanını almıştır. Bu konuda ilk olarak Muhammed Aziz Mergilanî'nin *Tarih-i Azizî* eserinin Ş. Vahidov ve D.Sangirova tarafından yayıma hazırlanan kitabından zikredilmiştir. Z. İlhamov 2004 yılında "Alikulı Emirleşker ve Onun Hokand Hanlığının Siyasi Tarihindeki Yeri" başlıklı doktora tezi de hazırlanmış olup, bu çalışmada Molla Alimkul'un asıl isminin *Alikulı* olduğu belirtilmiştir. Bunun dışında bilimsel incelemelerimiz sonucunda Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen 1865 yılında Osmanlı padişahı ve sadrazamı adına gönderilen iki mektupta yer alan mühürde "*Molla Alikulı Emirü'l-Ümera ibn Hasanbiy 1281*" kaydını tespit ettik. *Tarih-i Azizî* eserinin yayımında belirtilen Alikulı Emirleşker'in mührü ile Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen Alikulı'nın mektubunda yer alan mühürler farklı olmasıyla dikkat çekmekte.

² *Şigavul* – Hokand Hanlığının merkezi yönetiminde Han'ın dışişleri konusunda danışmanı olarak elçiliğe adayların tavsiye edilmesinden, yurt dışından gelen elçileri karşılanması, elçilerin ihtiyaçlarının giderilmesi gibi teşrifatla ilgili meselelerden sorumlu vezirdir.

faaliyetlerini Rusya İmparatorluğu ayrı bir ilgiyle izlendiği ve takip edildiği Rusya'daki arşiv belgelerinde de kaydedilmiştir (Orenburg il devlet arşivi – GAOO: F.6. op.10. yed.hr. 8148)).

Muhammed Yunuscan Şigavul'un kaydettiği bilgilere göre bunun gibi elçiliklerden biri İstanbul'a gönderilen diplomatik misyon olmuş, bu heyete Ahmed Hoca İşan elçi olarak tayin edilmiş, heyet ise Kaşgar yolundan yola çıkmıştır (TAE: 66a). Mezkur diplomatik heyet Hokand'dan İstanbul'a 1864 yılının Mayıs ayında gönderilir. Ancak Çin sınır muhafızları Ahmed Hoca İşan'ın sınırdan geçmesine izin vermezler. Bu haber Hokand'a ulaşmasından sonra Alikulı Emirleşker diplomatik heyetin kesinlikle İstanbul'a ulaşması gerektiğini vurgulayarak Muhammed Yunuscan Şigavul'u özel görev ile Kaşgar'a gönderir (TAE: 66a). Muhammed Yunuscan Şigavul Kaşgar'da Çin sınır muhafızlarıyla yapılan görüşmeler yapar. Bunun sonucunda Ahmed Hoca İşan'ın yerine Hacı Melibay Eşik Ağasını İstanbul'a gönderdikten sonra Hokand'a döner (TAE: 66a; Beisembiev, 2003: 63). Bu olay 1864 yılının Haziran ayında vuku bulduğunu Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen mektup da kanıtlar (TCCDABOA, HR.TO. 447/ 1).

Hacı Melibay'ın başkanlığındaki elçiliğin verimsiz olduğu bir sonraki gönderilen elçiliğin mektubunda da ifade edilmiştir (TCCDABOA, HR.TO. 447/ 1). Bunun neticesinde 1864 yılının sonbahar aylarında Hokand Hanlığından ülkenin büyük dini ulemasından biri olan Seyyid Yakub Han Töre yeni bir elçilik misyonu ile İstanbul'a yollanmıştır. Seyyid Yakub Han Töre'nin başkanlığındaki elçilik Hive Hanlığı ve İran üzerinden çok meşakkatli bir yolu geçerek 1865 yılının Nisan ayında İstanbul'a ulaşmıştır (Saray, 1990: 68).

Seyyid Yakub Han Töre'nin Faaliyetleri

Her devlet genellikle diplomatik münasebetlerin yürütülmesinde yetenekli, becerikli devlet adamları, tüccarlar veya din adamlarından elçi görevinde faydalanmıştır. Hokand Hanlığı da bundan müstesna değildi. XIX. yüzyılda kaleme alınan tarihi kaynaklar, resmi yazışmalar ve arşiv belgeleri Hokand Hanlığının çeşitli amaçlarla tesis ettiği diplomatik münasebetlerinde elçilik görevini yerine getiren şahısların daha çok din adamlarından seçildiğini gösterir. Bu ise tüccarlar veya devlet adamlarına nazaran dini önderlerin elçilik faaliyetlerinde daha verimli sonuçlar elde ettiklerinden dolayı olmuştur. Bunun gibi şahsiyetlerden biri olarak Nakşibendiyeye-müceddidiye tarikatı önderi olan Miyan Halil Sahibzade'yi göstermek mümkündür. Bu şahıs Muhammed Ali Han tarafından 1841 yılında Petersburg'a elçi olarak gönderilmiş, misyonu boyunca olumlu sonuçlar elde edebilmiştir. Onun bu başarılı faaliyeti Muhammed Yunuscan Şigavul'un *Tarih-i Alikulı Emirleşker* eserinde şöyle tarif edilmiştir: "İnsanoğlunun tamamı aynı değildir. Bazıları fehimi, akli ve zekâsının keskin olmasıyla diğerlerinden farklıdır" (TAE: 66a; Beisembiev, 2003: 61). Dini önderler medreselerde eğitim görek mükemmel derecede bilim ve meleke sahibi olmuşlardır. Bu

sebeple hükümdarlar ve yetkililer elçilik için aynen onların arasından aday göstermişlerdir. Örneğin bizzat Muhammed Yunuscan Hokand Hanlığının merkezi yönetiminde *şigavul* mevkiinde görev yapmıştır. Ayrıca baş vezir Alikulı Emirleşker'e Rusya İmparatorluğunun saldırısı nedeniyle çetin bir siyasi durumun meydana geldiği bir vakitte Müslüman ülkelerden yardım istemek üzere elçiler gönderilmesini, elçi olarak ise meşhur dini ulemadan olan Ali Ekber Hacı Nakib, Ebulkasım Han İşan, İşan Kazı ibn Nizamüddin Kazı gibi şahısları tavsiye etmiştir (TAE: 66a; Beisembiev, 2003: 61). Diğer tarihi kaynaklarda da diplomatik münasebetlerde elçilik görevini dini önder ve âlimlerin yerine getirdiği konusundaki bilgileri tespit etmek mümkündür.

1864 yılının Haziran ayında gönderilen Hacı Melibay Eşik Agası'nın başkanlık ettiği diplomatik misyonun her hangi bir somut netice elde edemediğinden aynı yıl İstanbul'a Seyyid Yakub Han Töre'nin başkanlığındaki elçilik heyeti gönderilmiştir. Ancak Hokand Hanlığının tarihiyle ilgili kaynaklarda Seyyid Yakub Han Töre'nin İstanbul'a elçi olarak gönderildiği konusundaki bilgilere rastlamıyoruz. Hatta bu dönemde Hokand Hanlığının siyasi sürecinin içinde bizzat bulunan Muhammed Yunuscan Şigavul da bu konuda eserinde herhangi bir bilgi kaydetmemiştir. Bundan Seyyid Yakub Han Töre'nin başkanlığındaki elçiliğin İstanbul'a son derece gizli bir şekilde gönderildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu elçilik konusunu sadece Osmanlı arşivleri ve Rusya Federasyonundaki arşivlerde bulunan belgeler açıklık getirmektedir.

Seyyid Yakub Han Töre'nin hayatı hakkında Hokand Hanlığının tarihiyle ilgili kaynaklarda yer alan bilgiler çok sınırlıdır. Hatta Muhammed Yunus Can Şigavul da neredeyse hiçbir bilgi kaydetmemiştir. Halbuki o Seyyid Yakub Han Töre'nin 1864 yılında İstanbul'a elçilik göreviyle gönderildiği zamanda yurtdışına elçiliklerin gönderilmesiyle ilgilenen devlet görevlisi idi. Bunun dışında 1867 yılında Seyyid Yakub Han Töre İstanbul'dan Hokand'a döndüğü ve kısa bir zaman sonra Kaşgar'a Yakub Beg Bedevlet'in kabulüne gittiği vakitte de Yunus Can Şigavul aynı görevine devam ediyordu. Muhammed Yunus Can Şigavul yazdığı eserinde Seyyid Yakub Han Töre ve onun faaliyetleri konusunda hiçbir bilgi kaydetmemesini iki sebebe dayanarak açıklamak mümkün: biri *Tarih-i Alikulı Emirleşker* eseri Hokand Hanlığının baş veziri ve ordu komutanı olan Alikulı Emirleşker'in faaliyetleriyle ilgili bir eser olduğundan başka şahıslar hakkında bilgilerin sınırlı verilmiş olması, ikincisi ise eser sadece 1865 yılına kadar meydana gelen olayları ihtiva etmesidir.

Seyyid Yakub Han Töre 1818 yılında Taşkent'te dünyaya gelmiş, 1899 yılında Delhi'de vefat etmiştir (Kara, 2013: 284).

1882-1903 yıllarında Rusya İmparatorluğunun Kaşgar'daki birinci konsolosu olan Nikolay Petrovskiy'in verdiği bilgilere göre Seyyid Yakub Han Töre, Yakub Beg Bedevlet tarafından Hindistan, Londra, İstanbul ve Petersburg'a

elçilik göreviyle gönderilmiştir (Petrovskiy, 1917: 97; TS:92a). Seyyid Yakub Han Töre'nin Yakub Beg Bedevlet tarafından birçok kere elçilik görevine layık görülmesi ona karşı güveni dışında Seyyid Yakub Han Töre'nin diplomatik mahareti, zekâsı ve bilgisinin derinliğine işarettir. Nikolay Petrovskiy'in Kaşgar'da bulunduğu zaman Seyyid Yakub Han Töre Keşmir'de idi (Petrovskiy, 1917: 97).

Seyyid Yakub Han Töre'nin İstanbul'daki yaşamı ve irfani faaliyetleri hakkında Mustafa Kara daha ayrıntılı bilgiler verir. Buna göre Seyyid Yakub Han Töre'nin tasavvufla ilgili yaklaşık 10 risale ve kitaba şerh yazdığı anlaşılmaktadır (Kara, 2009).

Seyyid Yakub Han Töre 1864 yılında İstanbul'a geldiğinde Nakşibendiyye tarikatının mensubu idi. Söz konusu seferi boyunca İstanbul'daki birçok tasavvuf önderlerinin sohbetlerinde bulunmakla birlikte Halvetî-Şabanî şeyhi Mehmed Tefvik Bosnevî'ye intisap etmişti. Bosnevî'nin vefatından sonra ise Mustafa Enverî'nin sohbetlerinde bulunmuştur (Kara, 2009: 12). Mustafa Enverî Efendi'nin vefatından sonra irşat icazetini alan Seyyid Yakub Han Töre 20 yıla yakın Hindistan'da Şabaniyye tarikatının yayılması için hizmet etmiştir (Kara, 2013: 284).

Seyyid Yakub Han Töre'nin Hokand Hanlığının siyasi sistemindeki yeri konusunda bir tek Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen iki mektup tam anlamıyla bilgi vermektedir. Mektupta gösterildiğine göre Seyid Yakub Han Töre, Hokand Hanlığında *kadıu'l-kudat*³ görevinde faaliyet göstermiştir. Bunun dışında Hokand Hanı tarafından *nakib*⁴ unvanı ile taltif edilmiştir.

Seyyid Yakub Han Töre'nin Hokand Hanlığının siyasi sistemindeki yeri konusunda ise bir tek Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen iki mektup tam anlamıyla bilgi vermektedir. Mektupta gösterildiğine göre Seyid Yakub Han Töre, Hokand Hanlığında *kadıu'l-kudat*⁵ görevinde faaliyet göstermiştir. Bunun dışında Hokand Hanı tarafından *nakib*^{*} unvanı ile taltif edilmiştir.

³ *Kadıu'l-kudat*, Hokand Hanlığı merkezi yönetim sisteminde kadıların kadısı, başkadı olarak yargı teşkilatının üst yöneticisi idi.

⁴ *Nakib* – dini bir unvan olarak Hokand Hanlığında Hz. Peygamber soyundan gelenlere verilmiştir.

⁵ *Kadıu'l-kudat*, Hokand Hanlığı ve Buhara Emirliği idarî yapısında en üst derecedeki kâdı, başkâdı, kâdıların başkanı anlamını ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bk: Fahrettin Atar-Aiitmammat Kariev, "Hokand Hanlığındaki Yargı Kurumları Üzerine Kısa Bir Bakış", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 28/2016, 293-305; Aiitmammat Kariev, "Buhara Emirliğindeki (1747-1920) Şerî Mahkemeler", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 48/2020, 403-427.

* *Nakib* – dini bir unvan olarak Hokand Hanlığında Hz. Peygamber soyundan gelenlere verilmiştir.

Seyyid Yakub Han 1865 yılının Nisan ayında Osmanlı Devletinin başkentine geldiği zaman daha önce gelen elçi Hacı Minglibay de İstanbul'da idi. Osmanlı Arşivinde Seyyid Yakub Han Töre'nin elçilik faaliyetine dair 7 adet belge mevcuttur. Bu belgelerden ikisi Hokand Hanlığı baş veziri tarafından Türk sultanı ve sadrazamına gönderilen mektuptur (TCCDABOA, HR.TO. 447/ 1; TCCDABOA, HR.TO.. 447/ 87). Bu mektuplarda Seyyid Yakub Han Töre'nin bağımsız elçi olarak gönderildiği ve Hokand Hanlığında devlet yönetiminde de görev yapan büyük ulemadan biri olduğu kaydedilmiştir. Diğer 5 belge ise Seyyid Yakub Han Töre'nin Osmanlı Devleti tarafından İstanbul'daki yaşamı için sağlanan maddi destek ile ilgili belgelerdir (TCCDABOA, A.)MKT.MHM. 333 / 99; TCCDABOA, A.)MKT.MHM. 347 / 77; TCCDABOA, A.)MKT.MHM. 367 / 68; TCCDABOA, A.)MKT.MHM. 376 / 93; TCCDABOA, I..DH.. 588 / 40902).

Bununla birlikte Osmanlı arşivlerinde bulunan belgelerde Seyyid Yakub Han Töre'nin Hokand Hanlığının ikinci elçisi olarak kaydedildiği tespit edilmektedir. Bu durum Hokand'dan daha önce gönderilen elçi Hacı Melibay'ın da aynı zamanda İstanbul'da bulunduğunu ve iki elçinin arka arkaya geldiğinden kaynaklanmış, Seyyid Yakub Han Töre belgelerde *Hokand'ın ikinci elçisi* olarak zikredilmiştir.

Osmanlı Arşivinde Bulunan İki Mektup

Bütün ülkeler kendi kültürü, sanatının güzel örneklerini diplomatik ilişkiler vasıtasıyla göstermeye, sergilemeye ciddi bir şekilde dikkat eder. Osmanlı devlet arşivlerinde bulunan belgeler arasında 1864 yılında Hokand Hanlığından gönderilen iki mektup da yukarıda belirtilenleri kanıtlar niteliktedir.

Alikülü Emirleşker'in her iki mektubunun ölçüleri aynı şekilde, 53X30 cm boyuttadır. Mektuplar güzel nestalik hattıyla Fars dilinde kaleme alınmıştır (TCCDABOA, HR.TO. 447/ 1). Anlamına göre mektubu dört kısma ayırabiliriz. Birinci kısım mektubun başlangıç kısmından ibaret olup, bu kısımda Allah'a hamd ve sena, Hz. Peygamber'e salavat yer almaktadır. Daha sonraki bölümde Hokand Hanlığının kuzey ve doğu bölgelerinin Rusya İmparatorluğu tarafından işgal edildiği meselesi kaydedilir. Üçüncü kısımda Türk sultanından Müslümanların halifesi olarak sorumluluğun üstlenilmesi meselesinde ciddi anlamda askeri yardım talep edilir. Mektubun son kısmında Seyyid Yakub Han Töre'nin elçi olarak gönderildiği, elçi tarafından sözlü olarak ek bilgilerin verileceği, ayrıca gönderilen hediyelerin listesi de yer almaktadır.

Hediyeler listesinde 1 adet ipek kumaştan özel kıyafet, 5 top Mergilan ipek kumaşı ve 50 adet şal kaydedilmiştir (TCCDABOA, HR.TO. 447/1). Hediyeler listesinden sonra mektubun sonunda "*Himmetimiz büyük, ancak elimiz (imkânımız) küçüktür*" şeklinde ifadenin mevcut olması finansal bakımdan devletin zor bir durumda olduğu anlamına gelir.

Bu mektubun daha önce diplomatik ilişkilerde gönderilen mektuplardan farklı olan bir hususu mektupta hediyelerin adı ve sayısı kesin olarak

gösterilmiş olmasıdır. Ömer Han ve Muhammed Ali Han'ın döneminde gönderilen mektuplarda hediyelerin adı ve türü kaydedilmemiştir. Mektuplarda sadece "Hediyelerimizi kabul etmeniz bizi sevindirir" ifadesine yer verilmiştir. Hediyelerin adı ve sayısı ayrı bir ek kâğıtta sıralanmıştır (TCCDABOA, Hatt-ı Humayun Daftarı, nr., 657/ 32100 D.). Bazı dönemlerde Osmanlı sarayında elçileri kabul eden görevliler tarafından hediyeler ayrı bir liste haline getirilmiş, daha sonra bu liste Sadarete muhafazaya alınmıştır⁶.

Alikulı Emirleşker tarafından görevlendirilen Seyyid Yakub Han Töre'nin başkanlığındaki elçilik aracılığıyla gönderilen mektubun son kısmında yer alan "Himmatimiz büyük, ancak elimiz (imkânımız) küçüktür" ifadesi aslında devletin finansal olarak zor duruma düştüğünün göstergesidir. Elçiler vasıtasıyla gönderilen hediyelerin çeşidi ve miktarı mektupta özellikle belirtilmiş olmasının sebebi de devletin finansal anlamda ağır durumda olmasıdır. Bununla birlikte Alikulı Emirleşker devletin ekonomik durumunu vurgulamak istemiştir. Diplomatik ilişkilerde daha önce gönderilen hediyelerin türü ve sayısı çok olduğundan mektuplarda böyle bir liste yer almamıştır.

1865 yılında Taşkent'in müdafaası uğrunda yapılan savaşlarda Alikulı Emirleşker vefat etti. Hokand Hanlığının büyük bir kısmını oluşturan Taşkent ve Deşt-i Kıpçak bölgeleri tamamen Rusya İmparatorluğunun kontrolüne geçti. Bu olaylardan sonra Seyyid Yakub Han Töre İstanbul'da 2 daha kalmaya mecbur kalmıştır. Seyyid Yakub Han Töre'nin ülkesine dönememesinin sebebi olarak Osmanlı Arşivlerinde bulunan belgelerde Hokand Hanlığındaki siyasi durumun karmaşık bir hal almış olması gösterilmiştir (GAOO: F.6. op.10. yed.hr. 8148).

Elçi Seyyid Yakub Han Töre İstanbul'dan Hokand'a 1867 yılında dönmüştür. Onun Osmanlı Devletindeki elçilik faaliyeti, Orenburg valiliği üzerinden ülkesine dönmesi ve Rusya İmparatorluğunun gizli servisleri tarafından her zaman takip altında olduğu Orenburg devlet arşivinde bulunan belgelerde kaydedilmiştir (GAOO: F.6. op.10. yed.hr. 8148). Bundan Seyyid Yakub Han Töre'nin başkanlık ettiği diplomatik misyonun neticesi Rusya İmparatorluğunu endişelendirmiş, bu elçiliği dikkat merkezinde tutmuştur. Elçilik faaliyetlerinden dolayı Seyyid Yakub Han Töre'yi Mehmet Saray "Türkistan Müslümanlarının yetiştirdiği en büyük diplomatlardan biri" olarak nitelendirir (Saray, 1990: 69). Bunun dışında elçi Seyyid Yakub Han Töre'nin Osmanlı Devletinin Türkistan Müslümanları için olumlu etki edecek yeni teşebbüsleri ileri sürdüğü kaydedilir (Saray, 1990: 70).

Hokand Hanlığı ile Osmanlı Devleti arasındaki diplomatik münasebetleri yansıtan mektuplar, orijinalliği ile büyük bir önem arz eder. Hokand Hanlığından Osmanlı padişahlarına gönderilen nefis nakışlar, tezhipler ile

⁶ Ayrıca Osmanlı Devletinden gönderilen hediyeler de sadarete kayıt altına alınmıştır.

süslenen mektupların hattatlık, tezhip ve nakış sanatının şah eserlerinden olduğunu anlamak zor değil.

Bilhassa Hokand Hanlığından diğer ülkelere gönderilen mektuplar arasında bunun gibi şahane tezhipler ile süslenen başka mektuba rastlanmadığını vurgulamak gerekir. Bize göre sadece 1864 yılında Hokand Hanlığının baş veziri Molla Alikulı Emirleşker tarafından İstanbul'a elçi Seyyid Yakub Han Töre aracılığıyla gönderilen mektup bunun gibi tezhiplerle süslenerek hazırlanmıştır. Rusya İmparatorluğuna, hatta daha önceki tarihlerde İstanbul'a gönderilen mektuplarda bile bu kadar özenin mevcut olmadığını kaydetmek gerekir. Örneğin Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen Hokand hanları tarafından İstanbul'a gönderilen üç orijinal mektuptan biri Şir Ali Han'a (1842-1845) ait olup, mektubun sadece başlangıç kısmı altın yaldızla yazılmıştır (TCCDABOA, D.HR. 30/1389). Ancak Alikulı Emirleşker tarafından gönderilen mektuplar son derece güzel ve ihtişamlı tezhiplerle süslenmiş ve altın yaldızlı cetvel içerisine yazılmıştır. Söz konusu mektupların biri Osmanlı Devletinin hükümdarına, ikincisi ise sadrazam adına gönderilmiştir (TCCDABOA, HR.TO. 447/ 1.; TCCDABOA, HR.TO. 447/ 87). Mektupların içeriği ve anlamı aynı ise de içerisinde bulunan tezhipler, çeşitli süslemeler tamamen birbirinden farklıdır. Her iki mektup kendine özgü bir şekilde nefis süslemeleriyle göz alır. Ayrıca bu döneme kadar hükümdarların dış ülkelerin hükümdarlarına gönderilen mektupları genellikle bu şekilde süslenmediğini de belirtmek lazım. Buna Rusya Dışişleri Bakanlığının arşivinde (AVPR) muhafaza edilen Buhara ve Hie Hanlıklarından, ayrıca 1798 yılında Taşkent hâkimi Yunus Hoca tarafından gönderilen mektuplar örnek olarak gösterilebilir. Bu devletlerin yöneticilerinin gönderdiği mektuplar Hokand Hanlığından yollanan mektuplardan farklı olarak çeşitli süslemeler olmadan, tezhipsiz bir şekilde işlenmiştir. Söz konusu iki mektubun süslemelerinin dışında diğer önemli bir husus da mektupların hükümdar tarafından değil, baş vezir tarafından gönderilmiş olmasıdır.

Sonuç

Dış ülkelere gelen tehlikeyi bertaraf etmek amacıyla Osmanlı Devletine gönderilen Seyyid Yakub Han Töre'nin başkanlığındaki elçilik her ne kadar somut bir sonuca ulaşmamış olsa da hanlıkta mevcut olan siyasi problemi çözmek uğrunda gayret göstermiştir. Ancak Hokand Hanlığının yönetimi söz konusu diplomatik ilişkiden somut bir neticeye erişmeyi beklediğini görürüz. Bütün bunların yanı sıra Osmanlı Devletinin kendisi de siyasi anlamda gerileme ve çöküşe doğru sürüklendiği bir dönemde olması, ayrıca iki devlet arasındaki mesafenin epey büyük olması mezkur diplomatik misyonunun kesin ve somut bir neticeye ulaşmamasına neden olmuştur. Hatta hanlık topraklarının işgal edilmesini önlemek amacıyla İslam halifesi olarak görülen Türk sultanına ciddi anlamda müracaatta bulunması da bu konuda sonucu etkilememiştir. Buna rağmen Seyyid Yakub Han Töre'ye elçi olarak her zaman ihtiram gösterilmiş, Osmanlı Devleti hükümetinin dikkat merkezinde olmuştur.

Mektubun tercümesi

Bu alemin tek ve tenha cevheri, bütün hükümleri hayata geçirilen Zat, yaratıcılık ihtirası ile bu dünyayı dipsiz denizden sahile çıkardı. İnsanın yaşaması için cemiyeti inci gibi dizen Allah'a hamd olsun.

Zelillik sahrasında yolunu kaybedenleri hidayet menziline ulaştıran makam-ı mahmudun sahibi olan Resulullah sallallahu aleyhi ve selleme selam olsun.

Fikri ve zikri gök gibi yüksek, güneş gibi münevver, melekler gibi parlak ve mekanları Firdevs cenneti gibi güzel, arş onun eşiği olan görkem sahibi, Allah onun mülküne esenlik versin, olan kişinin⁷ (Halifenin) fikrinin işbu mektuba yöneltilmesini arz ederim.

Ey kulları sevindiren zat, daha önce Rusya keferesi (Allah'ın laneti onların üzerine olsun) eski sulhumuzun binasını vefasızlık ve ihanet ile bozdu. Deşt-i Kıpçak'ın doğu kısmı olan vilayetler – Kaffal, Issık Göl, Üç Almata, Huştek, Pişpek, Merki ve İtkeçük, her biri öyle şehirler idi ki buralarda tekbir ve tahlilin sesleri Arş'taki Kerrubîlerin meclisini süslerdi, bu vilayetlerdeki halkları 200 bin ailesi ile kendi tasarrufuna aldı.

Memleketin kuzey tarafından Ak Mescid, Kuş Korgan, Çim Korgan, Kümüş Korgan, Kuvlık, Cuvlık, Yangı Korgan, Suzak ve Ulak Turgan, her biri havasının temizliği, letafeti, akar suları ile cennet rıdvanını utandıran derecede idi, buralar bütün ahali ile (200 bin aile) Rusların mülküne geçti. Dinin gecesini aydınlatan ışıkları küfür ve dalaletin eteği ile söndürdüler. Bu yerlerde yaşayan hakiki yiğitleri merhametsizlik kılıcından geçirerek helaket toprağına attılar. Kadınlar, çocuklar, bakire kızları kölelik azabına maruz bıraktılar.

Bu sebeple ahvalin niceliğini siz arz ettim. Rusya'nın saldırısına karşı destek isteyerek Minglibay Eşik Agasını ulu asası göklere ulaşan, Allah'ın gölgesi olan Dergahınıza göndermişim. 1281 senesinin Muharrem ayında Kubanlı* kafirler doğu taraftan Taraz adıyla meşhur olan Evliya Ata vilayetine saldırmaya başladılar. Orenburg kafirleri ise kuzey taraftan Yesi adıyla meşhur olan Türkistan'a hücum etmeye başladılar. Bu iki vilayet Deşt-i Kıpçak'ın en büyük bölgeleri idi. Bu yerleri güç ile kendi tasarruflarına aldılar. Yiğit erleri zulüm ve kahır kılıcı ile helak ettiler, hor ettiler. Bakire kızlar ve namuslu mümin kadınları hadsizlik ve sitem zinciri ile bağladılar. Dünyanın kutuplarından olan, evliyaların gözüne sürdüğü Hazret-i Sultan Hoca Ahmed Yesevi'nin pak mezarı ve İmam Muhammed'in kabri facir kafirlerin ayakları ile çiğnendi. Camiler ve tekkeler Hristiyanların kilise ve ibadethanesine çevrildi.

Mazlum ve bu durumdan dertli olanların, azap çekenlerin ahından gökyüzünün iki aydınlatıcısı olan Güneş ve Ayın nuru sönük düştü. Bu

⁷ Osmanlı padişahu Sultan Abdulaziz övülmektedir.

* Rusya'da bulunan şehir adı.

sebeple bu aciz leşker, top ve tophane ile Hokand'dan 14 fersah uzaklıktaki Taşkent'e, daha sonra 24 fersah uzaklıktaki Çimkent'e geldim. Çimkent'ten Evliya Ata'ya kadar 16 fersah.

Kuban ve Orenburg kafirlere karşı 12 günden beri iyiler ve kötülerin savaşı sürmekte.

Her biri kavmimizin göz nuru olan müminlerden 1000 adedi Allah'ın kitabında belirtilen "Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyin" - ayetince şeref bularak şehit oldular. Çok sayıda gaziler yaralandı. Kafirler zümresinden olanların bir çoğu da gazilerimizin parlayan kılıçlarından cehennem en diplerinden yerini buldular, bir çoğu da yaralandı.

Her iki taraf geri çekildi, yani Ruslar Evliya Ata ve Türkistan'a biz Çimkent'e döndük. Fakir (*Alikul*) bu durumu (Türkistan'da) Seyyid Mirza Han'a arz ettim ki kendim Çimkent'te bulunmaktayım. İlk başta umut elini Allah'ın inayetine uzatmış olarak ikinci elim ile halife-i İslam'a biat ederek intizar gözümü Allah'ın yerdeki gölgesi bizlere destek vereceğine dikmiş durumdayım.

Durumun bütün hakikatinden haberdar olan *kadı'l-kudat*, *nakib* Yakub Han Töre'yi Siz zat-ı alinin huzuruna göndermiş bulunmaktayım.

İslam diyarı (Hokand Hanlığı) daha önce de size itaat ederdi. Zat-ı alinizin dışında bize destek edecek başka kimse yok. Eğer bu defa da daha önceki gibi destek gecikirse⁸ yalnız Allah'a sığınırım. Bu yurt kafirlerin tasarrufuna geçerek, kadın ve erlerimiz kölelik belasına giriftar olup, İman ve İslam'ın ateşi tamamen söner. Biz çaresizlerin elleri kıyamet gününde Allah'ın huzurunda zat-ı alinizin ve ulu vezirlerinizin eteğinden sıkıca tutar. Ey muhterem zat, bize cihat farz olmuştur, ancak acizliğimizden ötürü biz bunu yerine getiremiyoruz. Size ettiğimiz biat⁹ ve kafir ve facirlerin zulüm eli bizi geçerek Halife-i zaman olan siz zat-ı alinize cihat farz derecesine ulaşmıştır.

Genişliği ve uzunluğu ile 600 fersahı içerisinde bulunduran Deşt-i Kıpçak ve Türkistan kafirlerin tasarrufuna geçmiş bulunmakta. Eğer siz bu yerleri kurtarmak için şimdiden gayret etmezseniz, dinin ve milletin yöneticileri olan biz çaresizleri kafirlerin eline bırakırsanız şeri ve akli bakımdan, Allah'ın huzurunda bunu nasıl cevaplandıracaksınız? Eğer merhamet göstererek bu hususta gayret gösterirseniz, gönderdiğimiz mektubu ulaştırdıklarında ona itibar gözü ile baksanız çok büyük mürüvvet göstermiş olursunuz.

Diğer meseleler muhtar vekilimin kendisi tarafından açıklanacaktır.

Azıcık hediyemiz var.

⁸ Daha önce Sultan Seyyid Han tarafından Minglibay Eşik Agası başkanlığındaki elçiliğe ima edilmekte.

⁹ 1819 yılında Ömer Han, 1837 yılında Muhammed Ali Han, 1854 yılında Hudayar Han, 1864 yılında Sultan Seyyid Han tarafından gönderilen elçiliklerde Hokand Hanlarının Osmanlı padişahlarına olan bağlılığını bildirmişlerdir.

Özel ipek kumaştan bir kıyafet, 5 top ipekli kumaş, 50 adet şal.

Himmetimiz yüksek, ancak elimiz (imkânımız) kısa. Ve esselamu aleyküm.
1281 y.

Kısaltmalar

TCCDABOA: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

GAOO: Gosudarstvennyy Arhiv Orenburgskoy Oblasti – Orenburg İl Devlet Arşivi.

TAE: Muhammed Yunuscan Şigavul. *Tarih-i Alikulî Emirleşker*. Özbekistan Bilimler Akademisi Şarkşinaslık Enstitüsü. Numara 12136.

MT: Seyyid Muhammed Hakim Han ibn Seyyid Masum Han. *Müntehabü't-Tevarih*. Özbekistan Bilimler Akademisi Şarkşinaslık Enstitüsü. Numara 594.

TS: Abdullah Pansadbaşı. *Tarih-i Sigârî*. Britanya Kütüphanesi Or-8156.

Kaynakça

GAOO: F.6. op.10. yed.hr. 8148. *Delo O Hodataystva Kokandskogo Poslannika v Konstantinople Seyid Yakubhana o Razreşenii Yemu Vernutsya na Rodinu*. 11.02. - 08.03. 1867 g.

Hokand Hanlığı'nın işgali sebebiyle Dersaadet'te ikamete devam edecek olan Sefir Yakub Han ve mensubatına verilmekte olan yevmiyenin kesilerek, maaş tahsis edilmesi. BOA, A.}MKT.MHM. 367 / 68

Atar, F.- Kariev, A. (2016). Hokand Hanlığındaki Yargı Kurumları Üzerine Kısa Bir Bakış. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 28, 293-305.

Babacanov, B. (2010). *Kokandskoye Hanstvo: Vlast, Politika, Religiya*. Taşkent-Tokio. Yangı Neşr.

Beisembiev, T. (2003). *The Life of Alimqul. A Native Chronicle of Nineteenth Century Central Asia*. London, Routledge Curzon.

Boltaboyev, H. (1997). "Emir Ömer Hannung Mektubu" *Özbekistan Edebiyatı ve Sanatı*. 24 Ekim 1997 y. Sayı 43, ss. 2-3.

Erdoğan, A. (2008). "The Khoqandi Envoys in Ottoman Istanbul". *Central Asian Journal*. 52/1.

Gafforov, F. (1970). *Rossiya bilen Kokan Hanlığı Ortasındaki İktisadi ve Siyasi Alakalar*. Yayınlanmamış doktora tezi. Taşkent.

Gulomov, H. (2005) *Diplomatiçeskiye Otnoşeniya Gosudarstvo Sredney Azii s Rossiyey v 18- pervoy polovine 19 veka*. Taşkent, Fen neşriyatı.

- Hasanov, A. (1961). *Vzaimootnoşniye Kirgızov s Kokandskim Hanstvom i Rosssiyey v 50 - 70 godah XIX v.* Yayınlanmamış doktora tezi. Moskova.
- İşkuvvatov, V. (2003). *XX. Asırning II. yarımı Tarişünaslıgıda Kokan Rossiya Diplomatik Münasebetleri.* Yayınlanmamış doktora tezi. Taşkent.
- Kara, Mustafa (2009). "Diplomat ve Fusûs Şârihi Yakup Han Kaşgarî". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sayı:23, ss. 9-24
- Kara, Mustafa (2013). "Yâkub Han Kâşarî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43. Cilt. İstanbul, S. 284-285.
- Kariev, Aitmat (2020). Buhara Emirliğindeki (1747-1920) Şerî Mahkemeler. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48, 403-427.
- Kim, Hodong. (2004). *Holy War in China: The Muslim Rebellion and State in Chinese Central Asia, 1864-1877.* Stanford: Stanford University Press.
- Komatsu, H. (2006). "Khoqand and Istanbul: An Ottoman document relating to the earliest contacts between the khan and sultan". *Asiatische Studien Etudes Asiatiques*. LX.4. S. 963-986.
- Kuldaşev Ş. (2009). *Politişeskiye, ekonomişeskiye i kulturniye svyaz mejdu Kokandskim Hanstvom i Vostoçnim Turkestanom (XVIII – ser.XIX vv.)*. Yayınlanmamış dokta tezi, Taşkent.
- Kutlikov M. (1982). "Vzaimootnoşeniya Tsinskogo Kitaya s Kokandskim Hanstvom". *Kitay i Sosedı*. Nauka, Moskova.
- Levi S. (2017). *The Rise and Fall of Khoqand 1709-1876. Central Asia in the global age.* University of Pittsburgh Press.
- Macit A. (2008). *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında XIX. Yüzyıl Osmanlı - Hokand Hanlığı Münasebetleri.* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul.
- Newby, L. (2005) *The empire and the Khanate: a political history of Qing relations with Khoqand c. 1760-1860*, Leiden: E.J. Brill.
- Onuma, Takahiro, Yasushi Shinmen, and Yayoi Kawahara. (2013) *Reconsidering the 1848 Khoqand Documents Stored at the National Palace Museum.* Tohoku Gakuin University Review, History and Cultura. 49. 1-24.
- Onuma Takahiro, Yayoi Kawahara, and Akifumi Shioya. (2014). *An Encounter between the Qing Dynasty and Khoqand in 1759-1760: Central Asia in The Mid – Eighteenth Century.* Frontiers of History in China.
- Petrovskiy, Nikolay (1917). "Kratkaya svedeniya o litsakh, imevshikh otnosheniya ko vremeni Kashgarskogo vladetekya Bek-Kulibeka". *Protokoli zasedaniy I soobsheniya chlenov Turkestanskogo krujka lyubiteley arkeologii*. God. XXI. Tashkent. S. 89-99.
- Saguchi T. (1965). *The Estrern trade of the Khoqand khanate.* Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko, The Oriental Library, Tokyo.

Saray, M. (1990). *Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti ile Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasi Münasebetler (1775 - 1875)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Saray M. (2003) *The Russian, British, Chinese and Ottoman Rivalry in Turkestan*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Vasilyev A. (2014). "Znamya i Meç ot Padişaha". *Politiçeskiye i kulturniye kontakti hanstv Sentralnoy Azii i Osmanskoy İmperii (seredina XVI – naçalo XX vv)*. Moskova.

Zhiping, P. (1991). *Zhongya Haohanguo yu Qingdai Xinjiang (The Khoqand khanate in Central Asia and Xinjiang during the Qing period)*. Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe, Ürümçi.

